

PHONG TRÀO THANH NIÊN TRÍ THỨC HÀ NỘI NHỮNG NĂM 20 CỦA THẾ KỶ XX

Thanh niên trí thức Hà Nội trong thập kỷ thứ hai của thế kỷ XX chủ yếu là những trí thức Tây học, họ tiếp thu truyền thống yêu nước của các thế hệ cha anh trong phong trào Đông Kinh nghĩa thực, phong trào Đông du, đồng thời họ đã biết "gạn đục khơi trong" khi tiếp thu những tư tưởng mới ngay chính trong các trường học Pháp - Việt mà chính quyền thực dân Pháp mở tại Hà Nội lúc bấy giờ. Tuy chiếm số lượng không lớn so với tầng lớp thanh niên Hà Nội nhưng chính họ là những người đầu tiên tiếp xúc với luồng tư tưởng mới theo khuynh hướng vô sản, dưới sự điều dắt của lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc nhiều người đã trở thành những "hạt giống đỏ" trong phong trào cách mạng nửa sau những năm 20 của thế kỷ XX.

ThS LÊ THỊ THU HƯƠNG

NCS Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

1. Những hình thức đấu tranh chủ yếu và khát khao đón nhận ánh sáng cách mạng

Sau Chiến tranh thế giới thứ nhất, thực dân Pháp đẩy mạnh cuộc khai thác thuộc địa lần thứ hai ở Đông Dương mà chủ yếu là ở Việt Nam (1919-1929). Sự phân hóa giai cấp trong xã hội nước ta diễn ra sâu sắc. Tầng lớp tiểu tư sản ở thành thị ngày càng đông. Một bộ phận trong họ là thanh niên trí thức, chủ yếu là học sinh, sinh viên. Xuất phát từ lòng yêu nước, lại sống, học tập, làm việc ở Hà Nội - trung tâm kinh tế, chính trị của cả Đông Dương, sớm tiếp nhận những trào lưu, tư tưởng tiến bộ từ bên ngoài, nên thanh niên trí thức Hà Nội, ngay từ đầu những năm 20 của thế kỷ XX, đã tham gia đấu tranh sôi nổi. Sau sự kiện Phạm Hồng Thái mưu sát toàn quyền Đông Dương, các cuộc đấu tranh của học sinh, sinh viên dâng cao, hòa vào phong trào đấu

tranh của nhân dân Hà Nội và nhân dân cả nước. Hình thức đấu tranh rất phong phú như mít tinh, biểu tình, bãi khóa,... đòi các quyền tự do, dân chủ. Tiêu biểu là cuộc đấu tranh của học sinh, sinh viên đòi nhà cầm quyền Pháp trả tự do nhà yêu nước Phan Bội Châu, năm 1925; lễ truy điệu nhà yêu nước Phan Châu Trinh, năm 1926. Sau những sự kiện này, thực dân Pháp đã tiến hành đàn áp. Nhiều học sinh bị đuổi học, bị đe dọa,... Học sinh khóa thứ nhất của Trường Bưởi, trong đó có Phạm Văn Đồng, đã bị đuổi học, khóa thứ hai không được dự thi... Nỗi đau nước mất nhà tan, thất bại của những trào lưu tư tưởng tư sản trong thời gian này đã thúc đẩy những thanh niên yêu nước quyết tâm đi theo cách mạng. Thanh niên Hà Nội chỉ thực sự đón nhận ánh sáng của chủ nghĩa Mác - Lênin sau khi lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc tiếp nhận và tích cực

truyền bá về trong nước bằng nhiều con đường khác nhau.

Là đầu mối giao thông của cả nước, nên Hà Nội sớm nhận được các tài liệu, sách báo tiến bộ gửi về từ Pháp, từ Trung Quốc bằng con đường bí mật. Thanh niên trí thức Hà Nội khát khao tìm đọc báo *Người cùng khổ*, báo *Thanh niên* và

các tác phẩm của Người, như: *Bản án chế độ thực dân Pháp*, *Đường cách mệnh*,... bất chấp sự theo dõi, khủng bố của thực dân Pháp. Tại các trường học lớn như Trường Bưởi, Trường Thăng Long, Trường Cao đẳng Sư phạm,... học sinh đã bí mật truyền tay nhau đọc những sách báo của Nguyễn Ái Quốc¹.

Từ cuối năm 1926, đầu năm 1927, nhiều thanh niên yêu nước tiến bộ từ Nghệ - Tĩnh ra, từ miền trung du xuống đã bí mật tập hợp tại Hà Nội tìm đường sang dự các lớp huấn luyện chính trị tại Quảng Châu do Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên (do Nguyễn Ái Quốc thành lập, tháng 6-1925) tổ chức. Để giúp cho việc xuất dương thuận lợi, Hà Nội đã có những trạm tiếp đón bí mật ở số 8 Ô Chợ Dừa (nhà đồng chí Mai Lập Đôn), số 37 ngõ Tân Hưng (nay là ngõ Túc Mặc, nhà đồng chí Bán), số 47 phố Công sứ Miriben (nay là phố Trần Nhân Tông)... Ga Hàng Cỏ, Cột Đồng hồ (gần phố Trần Nhật Duật) là những điểm xuất phát². Từ Hà Nội, thanh niên trong các đoàn xuất dương cải trang thành lái buôn, du khách sang Trung Quốc, theo hai đường: đường bộ (đi tàu hỏa lên Lạng Sơn, Tam Lũng rồi vượt suối, trèo đèo qua Bằng Tường, Long Châu, Ngô Châu

đến Quảng Châu); đường thủy (xuống Hải Phòng, qua Móng Cái rồi đi Quảng Châu). Trong số những người xuất dương có một số học sinh Trường Bưởi, như Ngô Gia Tự, Đỗ Ngọc Du, Nguyễn Bắc, Trần Tích Chu, Trần Đăng Huyền, Trịnh Đình Cửu, Phạm Văn Đồng,...

bất chấp sự theo dõi, khủng bố của thực dân Pháp. Tại các trường học lớn như Trường Bưởi, Trường Thăng Long, Trường Cao đẳng Sư phạm,... học sinh đã bí mật truyền tay nhau đọc những sách báo của Nguyễn Ái Quốc

2. Chuyển hướng hoạt động phong trào theo khuynh hướng vô sản

Cuối năm 1926, lãnh tụ Nguyễn Ái Quốc nhận thấy phong trào đấu tranh sôi động của thanh niên Hà Nội đòi hỏi phải có một tổ chức để tập hợp, lãnh đạo đấu tranh.

Người đã giao nhiệm vụ cho đồng chí Nguyễn Công Thu và Nguyễn Danh Thọ về Hà Nội thành lập chi bộ của Hội Việt Nam Cách mạng thanh niên. Tại một địa điểm ở thôn Tiên - Dịch Vọng (Từ Liêm - Hà Nội), Chi bộ đầu tiên của Hội Việt Nam Cách mạng thanh niên của Hà Nội được thành lập, gồm 11 hội viên, tất cả đều dưới 30 tuổi: Nguyễn Công Thu, Vi Nam Sơn, Nguyễn Danh Thọ, Đỗ Mạnh Hàm, Tạ Đình Tấn, Tạ Đình Tân, Nguyễn Phong Sắc, Nguyễn Danh Đới, Mai Lập Đôn, Vương Văn Mùi và Mai Ngọc Thiệu³, do đồng chí Nguyễn Công Thu làm Bí thư. Sau đó không lâu, Chi bộ Hội đã kết nạp thêm một số hội viên vốn là học sinh Trường Bưởi như Ngô Gia Tự, Đỗ Ngọc Du và Trịnh Đình Cửu. Tuy mới thành lập nhưng số hội viên phát triển nhanh chóng, cuối năm 1926 đã có 11 tổ, mỗi tổ có 3 người. Các hội viên được kết nạp đa số là nam thanh niên nhưng cũng có hội viên nữ, như trường hợp của

đồng chí tổ trưởng Mai Thị Vũ Trang - nữ thanh niên đầu tiên của Hà Nội tham gia Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên⁴. Việc thành lập Chi bộ đầu tiên có ý nghĩa hết sức to lớn, đã định hướng và thúc đẩy phong trào cách mạng của thanh niên Hà Nội. Đây cũng là sự kiện quan trọng đánh dấu sự chuyển hóa của phong trào yêu nước ở Hà Nội theo khuynh hướng vô sản.

Tháng 3-1927, Kỳ bộ Bắc Kỳ của Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên được thành lập và đặt cơ quan chỉ đạo ngay tại Hà Nội để thuận lợi cho việc tuyên truyền phát triển tổ chức ở các địa phương. Tháng 6-1927, Hà Nội đã xây dựng được Tỉnh bộ và lãnh đạo phong trào cách mạng. Sau một thời gian ngắn, tổ chức Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên ở Hà Nội ngày càng mở rộng. Số đông hội viên là học sinh, sinh viên, tạo thuận lợi để Hội xây dựng cơ sở trong các trường học. Cơ sở đầu tiên được tổ chức tại Trường Bưởi và nhanh chóng mở rộng cơ sở hoạt động sang các trường khác ở Hà Nội và các vùng xung quanh. Cho đến năm 1927, đã gây dựng được khá nhiều cơ sở ở trường học, lực lượng tham gia ban đầu chủ yếu là thanh niên trí thức học sinh, sinh viên⁵.

Dưới sự dẫn dắt của các tổ chức Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên, thanh niên trí thức Hà Nội hăng hái tuyên truyền chủ nghĩa Mác - Lênin, xây dựng, phát triển cơ sở cách mạng; tham gia tổ chức và lãnh đạo các cuộc đấu tranh của quần chúng nhân dân.

Tháng 5-1927, tờ báo *Dân* cho đăng bài thỏa mãn các nhà yêu nước Việt Nam, Tỉnh bộ Thanh niên Hà Nội đã tổ chức cuộc biểu tình có quy mô lớn, lôi cuốn 1,5 vạn người tham gia, gồm học sinh, sinh viên, người buôn bán nhỏ,... kéo đến tòa báo, phản đối

kịch liệt. Trước áp lực đấu tranh của quần chúng nhân dân, chính quyền thuộc địa ở Hà Nội buộc phải đình bản tờ báo *Dân*.

Đề thức tình quần chúng, nhất là tầng lớp thanh niên, mở rộng cơ sở cách mạng ở Hà Nội. Tỉnh bộ Hà Nội đã phối hợp với Kỳ bộ Bắc Kỳ tổ chức những lớp huấn luyện bí mật trong thành phố. Những lớp học cấp tốc, nhỏ gọn được tổ chức, không ấn định về địa điểm (có thể là ở vườn hoa, sân đình hoặc nghĩa trang)...; giảng viên là những hội viên Thanh niên đã được qua các lớp đào tạo ở Bán Đáy. Học viên phần đông là những thanh niên học sinh, sinh viên hoặc thanh niên lao động, giàu nhiệt huyết yêu nước, căm thù đế quốc, phong kiến, khao khát độc lập, tự do. Tài liệu học tập là cuốn *Đường cách mệnh* của Nguyễn Ái Quốc và báo *Thanh niên*... Nội dung dạy dễ hiểu, các giảng viên trình bày ngắn gọn những vấn đề cơ bản nhất về âm mưu, thủ đoạn của thực dân Pháp, tính chất, lực lượng cách mạng, phương pháp vận động, tổ chức quần chúng... các học viên học nhập tâm, không ghi chép để đảm bảo bí mật. Qua các lớp học chính trị này, một bộ phận tiên tiến trong thanh niên đã tiếp thu ánh sáng của chủ nghĩa Mác - Lênin, tích cực gia nhập các tổ chức của Hội Việt Nam Cách mạng Thanh niên trên địa bàn Hà Nội.

Năm 1928, Hà Nội là một trong những địa bàn có phong trào cách mạng sôi động nhất. Số hội viên Thanh niên không ngừng tăng lên. Thực hiện chủ trương "vô sản hóa", hội viên là học sinh, trí thức được đưa vào các nhà máy, xi nghiệp, hầm mỏ, đồn điền để cùng ăn, cùng ở, cùng lao động, sinh hoạt với giai cấp công nhân, đau nỗi đau của thợ thuyền. Sau phong trào "vô sản hóa", hàng loạt các cơ sở của Hội Việt Nam

Cách mạng Thanh niên được hình thành khắp nơi trong thành phố: Trường sư phạm, Trường Bưởi, Trường Yên Thành, Trường Mạc Đĩnh Chi...; tổ chức Sinh hội được mở rộng, thu hút ngày càng nhiều học sinh, sinh viên yêu nước vào trận tuyến đấu tranh cách mạng.

Tháng 3 -1929, một số thanh niên giác ngộ nhất trong Kỳ bộ Bắc Kỳ đã quyết định lập ra *Chi bộ Cộng sản đầu tiên* (tại số nhà 5D - phố Hàm Long - Hà Nội)⁶. Sự thành lập Chi bộ Cộng sản đầu tiên tại Hà Nội chứng tỏ chủ nghĩa Mác - Lênin đã giành được ưu thế ở một địa bàn tiêu biểu, một trung tâm cách mạng của cả nước. Sự kiện này đã tác động mạnh đến phong trào cách mạng ở Hà Nội nói riêng và cả nước nói chung.

Ngày 17-6-1929, thành lập Đông Dương Cộng sản Đảng. Sau đó, Thành bộ Đông Dương Cộng sản Đảng Hà Nội ra đời, gồm 3 đồng chí: Đỗ Ngọc Du, Nguyễn Ngọc Vũ và Lêu Thọ Nam; đồng chí Đỗ Ngọc Du (tức Phiếm Chu), Bí thư Xứ ủy Đông Dương Cộng sản Đảng Bắc Kỳ kiêm Bí thư Thành ủy Hà Nội⁷. Những đảng viên đầu tiên của Đảng bộ Hà Nội là những thanh niên ưu tú nhất, đại diện cho lớp người trẻ tuổi giàu lòng yêu nước và tinh thần cách mạng lúc bấy giờ.

Sự ra đời của Đông Dương Cộng sản Đảng trên mảnh đất Hà Nội đã tác động lớn đến phong trào thanh niên thành phố. Đông Dương Cộng sản Đảng chủ trương xây dựng các cơ sở thanh niên cộng sản Bắc Kỳ. Cùng với các tổ chức Công hội Đỏ, Nông hội Đỏ, Tổng hội sinh viên được tổ chức tại Hà Nội, ra báo *Người sinh viên*, do đồng chí Đặng Xuân Khu (Trường - Cbinh) phụ trách.

Trong một thời gian ngắn, dưới ảnh hưởng của Đông Dương Cộng sản Đảng, phong trào thanh niên Hà Nội đã có những chuyển biến quan trọng. Thanh niên được giác ngộ, tham gia các tổ chức cách mạng ngày càng đông, là tiền đề thuận lợi để thanh niên Hà Nội thể hiện vai trò tiên phong trong các phong trào cách mạng giai đoạn sau dưới sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản Việt Nam ♦

1. Hồi ức của GS Nguyễn Xiển - cựu học sinh Trường Bưởi: "*100 năm Trường Bưởi Chu Văn An*", tr.101

2. 4. Ban nghiên cứu lịch sử Đảng Thành ủy Hà Nội: *Những sự kiện lịch sử Đảng bộ Hà Nội*, Nxb Hà Nội, T.1, 1982, tr.8, 21

3. Phùng Hữu Phú (Chủ biên): *Lịch sử Đảng bộ Thành phố Hà Nội (1930 -2000)*, Nxb Hà Nội, H, 2004, tr.32

5. Đinh Xuân Lâm (Chủ biên): *Hà Nội trong cuộc vận động giải phóng dân tộc cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX*, Nxb Hà Nội, 2010, tr.167

6. Xem: *Lịch sử Đảng bộ Thành phố Hà Nội*, T.1 (1926-1945), Nxb CTQG, H, 2012, tr. 86

7. Ban Chấp hành Thành Đoàn Hà Nội: *Lịch sử Đoàn Thanh niên Cộng sản Hồ Chí Minh thành phố Hà Nội*, H, 1986, tr.45.